

Ruimte voor spelende mens

Dubbeltentoonstelling over Constant's droomwereld New Babylon

Paola van de Velde

In de wereld die de kunstenaar Constant in de naoorlogse periode van wederopbouw droomde, kon je nooit de weg kwijt raken. Verdwalen stond hier gelijk aan nieuwe wegen ontdekken. Die speelse zorgeloosheid is kenmerkend voor zijn visionaire kunstproject New Babylon, waaraan de bekende Cobra-kunstenaar bijna 20 jaar werkte.

Het was de gebombardeerde stad Londen, waar Constant Nieuwenhuys (beter bekend onder alleen zijn voornaam) begin jaren vijftig zijn belangrijkste inspiratie vond voor het futuristische New Babylon. „Hier raakte hij als schilder voor het eerst echt geïnteresseerd in architectuur en stedenbouw, omdat hij de wederopbouw zo saai, grijs en eentonig vond. Hij wilde een positieve bijdrage leveren, hoop bieden op een vrij, beter leven voor iedereen”, zegt zijn weduwe Trudy van der Horst.

Het Gemeentemuseum Den Haag wijdt samen met het Cobra Museum in Amstelveen een boeiende dubbeltentoonstelling aan dit unieke project, dat hoewel ontstaan in de periode 1956-1974, nog altijd uiterst actueel is. Zijn utopie van een nieuwe samenleving waarin mensen geen vaste woonplaats meer nodig hebben en niet langer hun dagritme door werk hoeven laten bepalen, omdat de techniek hen helpt, is juist interessant in onze huidige tijd, waarin zorgen om de robotisering van arbeid en de vluchtelingencrisis de dagelijkse realiteit bepalen.

Constant zag migratiestromen en robots die ons werk uit handen nemen niet als een probleem, maar als iets positief. Beide waren een kans voor de moderne mens om in plaats van altijd maar te moeten zwoegen en slaaf te zijn, te reizen en werkelijk vrij te zijn. „Vrijheid is voor mij mij: creativiteit”, zei hij. In zijn New Babylon was dan ook alles mogelijk. Huizen waren open ruimtes, waar je met beweegbare delen nieuwe kamers en ontmoetingsplekken in kon creëren. Afhankelijk van de wens of noodzaak.

Geïnspireerd door het nomadische leven van de zigeuners die hij in 1956 in het Italiaanse Alba ontmoette, begon hij met zichtbaar plezier talloze ontwerpen te maken en maquettes in elkaar te knutselen van steden of gebouwen waarin de nieuwe, spelende mens zou kunnen leven. De kantoortuin of het moderne flexwerkkantoor zijn beslist schatplichtig aan zijn open, dynamische ruimtes, die iedereen een kans geven op nieuwe ervaringen en de communicatie tussen mensen onderling moeten bevorderen.

„Dit project van Constant, genoemd naar de mythische stad uit de Oudheid met zijn hangende tuinen en toren van Babel, het symbool van de menselijke hoogmoed, heeft nog altijd invloed op jonge kunstenaars en architecten”, stelt Benno Tempel, directeur van het Gemeentemuseum Den Haag. „Dat blijkt wel aan de grote hoeveelheid bruikleenaanvragen die wij jaarlijks mogen ontvangen voor

zijn werk. Dat zijn er meer dan voor Mondriaan, Monet of Picasso, van wie wij ook topstukken in de collectie hebben.”

Van readymades zoals spaken, vliegtuigraampjes en achterlampjes, maar ook van het destijds hypermoderne materiaal plexiglas bouwde Constant die eerder in zijn loopbaan een van de drijvende krachten achter de Cobra-groep was, zijn eigenzinnige steden, vol verplaatsbare muren, vloeren, trappen en bruggen. Hierbij ging hij in zijn fantasie veel verder dan de Russische constructivisten, zoals El Lissitzky en Naum Gabo of Vladimir Tatlin, uit wiens werk hij mede inspiratie putte.

Hoe avontuurlijk het leven in Constant's New Babylon zou kunnen zijn, kunnen de bezoekers van het Gemeentemuseum, waar de kunstenaar in 1974 zijn serieproject achterliet om zich vervolgens weer geheel en al aan de schilderkunst te wijden, ervaren dankzij twee reconstructies die de speelse kant van zijn project benadrukken. Zo mogen nieuwsgierigen zijn Ludieke trap, die in 1968 voor het eerst werd getoond in het bijzijn van koningin Juliana in het Amsterdamse Historisch Museum, betreden. Wie zich wiebelend een weg naar boven baant, komt kraaiend van plezier weer naar beneden.

Het kind in de volwassen mens wordt op eenzelfde manier aangeboord in het Deurenlabyrinth, waarmee Constant in 1974 zijn laatste presentatie van New Babylon in het Gemeentemuseum Den Haag afsloot. Net als in een spiegelpaleis op de kermis wordt de bezoeker hier door de kunstenaar uitgedaagd zijn eigen weg in een ruimte voor draai- en klapdeuren te vinden.

Hoe de kunstenaar tot zijn bijzondere project kwam, wordt helder inzichtelijk gemaakt in het Cobra Museum. Zo komt zijn samenwerking met de architecten Aldo van Eyck en Gerrit Rietveld (De Stijl) aan de orde. En is een fraaie reconstructie gemaakt van het kleurenschema dat Constant maakte op verzoek van Rietveld voor de modelwoning in de presentatie 'Kleurenharmonie in uw woning' die in 1954 in de Amsterdamse Bijenkorf werd gehouden.

Duidelijk wordt ook hoe Constant gegrepen werd door de ruimtevaart, die tijdens de Koude Oorlog opkwam en Rusland en Amerika tegen elkaar deed opbieden. De kunstenaar liet zich niet door oorlogstaal leiden, maar koos ook de ruimte als zijn speelveld. Getuige zijn experimentele draadconstructies, zoals Ruimtecircus en Lijn zonder Einde uit 1958. „Ik ben geen profeet. Ik zeg alleen: men zou beter kunnen leven, anders, op een hoger niveau”, aldus Constant, die uiteindelijk na 1974 tot de conclusie kwam dat zijn droomwereld pas veel later, in elk geval na zijn tijd, misschien realiteit zou kunnen worden.

Tot en met 25 september in het Gemeentemuseum Den Haag en Cobra Museum Amstelveen.